

OESCUS ȘI NAPOCA. OBSERVAȚII EPIGRAFICE

Introducere

Există un text epigrafic provenind din Oescus (Moesia Inferior) care se referă direct la orașul daco-roman Napoca¹. Apreciem că o discuție amănunțită a lui poate aduce câteva informații suplimentare asupra elitei sociale din Dacia nordică. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât el n-a fost nici bine cunoscut, nici exploatat la maximum în istoriografie.

Cauza acestei stări de lucruri rezidă în condițiile de descoperire și publicare a inscripției. Ea pare să fi fost găsită în săpăturile practicate în situl roman de la Oescus la 1906; curând după aceea a fost pierdută. Astăzi nu mai dispunem decât de o imagine fotografică o epigrafei. Dimensiunile ei n-au fost consemnate și rămân necunoscute². A fost publicată abia în 1952³ și reluată ulterior în câteva publicații mai puțin accesibile⁴. Evident că a devenit îndată un izvor citat și folosit de specialiștii domeniului⁵, chiar dacă lectura mai pune unele probleme.

Descrierea monumentului

Pentru a cunoaște mai bine inscripția în discuție, nu ne rămâne decât să examinăm cu atenție fotografia publicată. Partea ei din dreapta dispăruse, iar partea din stânga era fracturată. Numai pe aceasta din urmă s-a păstrat ceva din chenarul inscripției, care ne arată că era vorba de o *tabula ansata*. Cum grosimea piesei nu pare să fi fost mare, ea trebuie să fi fost fie o lespede, fie un perete de sarcofag. Mai probabilă pare prima posibilitate.

Fragmentul din stânga, mai bine păstrat, este mai mic; cel din centru formează singur cca 3/4 din porțiunea recuperată la 1906. Această parte a inscripției nu mai prezintă nici o urmă din chenarul inițial; fotografia arată clar că acesta din urmă a fost înlăturat intenționat, pe ambele laturi. Deducem că inscripția a fost întâi spartă în trei bucăți, apoi partea centrală a suferit unele mutilări, probabil pentru a fi refolosită ca material de construcție. Acest fapt putea să fi avut loc cândva în antichitatea târzie, și n-ar fi exclus ca al treilea fragment să apară cândva în același sit, printre ruinele construcțiilor din epoca dominatului.

¹ *AnnEp* 1956, 230.

² B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1989, p. 45, nr. 76.

³ V. Beșevliev, *Epigrafski prinosti*, Sofia, 1952, nr. 82, tab. XXXIII/1.

⁴ B. Gerov, în *Godišnik na Universiteta Sofija, Fakultet filologiji*, Sofia, 48, 1952—1953, p. 307, nr. 766; V. Velkov, în *Acta antiqua Philippopolitana. Studia historica et philologica*, Sofia, 1963, p. 42, nr. 32. Publicarea în *AnnEp* (vezi supra, nota 1) și „Dobo” 859 este sumară.

⁵ H.-G. Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain*, Paris, III, 1961, p. 1058; I. I. Russu, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 93; H. Daicoviciu, în St. Pascu (red.), *Istoria Clujului*, Cluj, 1974, p. 26; M. Čičikova, în *In memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj 1974, p. 71—72; L. Mrozewicz, *Arsystocracia municipalna v rzymskich prowincjach nad Renem i Dunajem w okresie wczesnego cesarstwa*, Poznan, 1989, p. 120.

Materialul din care a fost confecționat monumentul nu se cunoaște. Dar în fotografie se poate observa că suprafața câmpului inscripției prezintă numeroase mici denivelări, rezultate la tăierea blocului de piatră. O inscripție de marmoră n-ar fi arătat așa. În concluzie, credem că e vorba de o inscripție cioplită în calcar tare⁶, ca și majoritatea monumentelor epigrafice și sculpturale cunoscute la Oescus. Spre aceeași părere ne îndreaptă și aspectul mai neingrijit al hastelor literelor — dovadă că materialul dur a fost gravat cu oarecare dificultate.

Textul inscripției se dispune pe șase rânduri. Aspectul scrisului este destul de ordonat, adeseori între cuvinte apar și puncte; ligaturile lipsesc. Totuși, literele prezintă o alungire pe verticală, dimensiunile lor nu sunt chiar uniforme⁷, iar pe alocuri apar defecte mici de incizare⁸. Toate acestea par să sugereze o datare mai târzie, în secolul III p.Ch., datare confirmată și de alte indicii.

Textul

Lectura oferită de cea mai recentă republicare⁹ este următoarea:

Ael(ius) Faventinus v(ir) e(gregius) proc(urator) (du)cenarius Illyrici [vix(it)]/ ann(is) LX. Ael(i) Florentinus, Villanus, [Pe]/regrinus dec(uriones) col(oniae) Aurel(iae) Daciae Na(pocensium) et] / Mammosa et Aure(ius) Gaurus vei hered[es]. / Secundum voluntatem testame[n]ti Fe[ll]stus per [Ael(ium) Philocalum] libertum [fecit vel posuit].

În general, suntem de acord cu această lectură. Fotografia permite unele precizări de detaliu. Cum lungimea rândurilor nu este cunoscută, ea poate fi stabilită numai pe baza unor completări sigure. Un asemenea caz survine la sfârșitul r. 2, unde lipsesc cu siguranță doar două litere (P și E), completarea necesară a numelui care se continuă în r. 3. Deasupra lor, la capătul r. 1, rămâne loc doar pentru trei litere, dintre care una că o simplă hastă (VIX). Așa că și r. 3, unde la capătul din dreapta se mai vede în fotografie doar un N¹⁰, mai poate primi doar două litere (A și P), terminându-se cu abrevierea *Nap* pentru Napoca.

Cât despre rândul 4, în fotografia păstrată se mai vede în dreapta doar *HERE*¹¹; dar sensul propoziției reclamă imperios forma *heredes*, așa că trebuie completate încă trei litere. Lucrul nu pare imposibil. Cum lățimea literelor variază simțitor, se poate imagina foarte bine o dispunere mai largă a semnelor grafice la sfârșitul rândurilor 1—3 și una ceva mai strânsă, cu unele caractere îngustate, la capătul rândului 4. Nu excludem nici scrierea mai mică a unui semn, de pildă a lui S final¹².

⁶ Nu putem fi de acord cu părerea ultimului editor (*tabula ansata fortasse marmorea*) — cf. supra, nota 2.

⁷ La începutul r. 2 și la sfârșitul rândurilor 2, 3 și 4 literele sunt evident mai largi decât în restul textului; ultimul rând este scris cu caractere mai mici; în general, litere ca A, O, E, T, M sunt de dimensiuni foarte variabile.

⁸ În r. 2, NT din cuvântul *Florentinus*, în r. 4 W din *vet.* apare ca un I (!), în r. 5 primul T din *testame...* are piciorul ca un L; în r. 5, între N și T din cuvântul *voluntatem* se vede clar o incizie greșită.

⁹ Vezi supra, nota 2.

¹⁰ Mică eroare în întregire la Gerov (vezi supra, nota 2); a se vedea fotografia din planșa XVIII.

¹¹ Aceeași problemă (vezi *ibidem*).

¹² Câteva analogii: IDR III/1, 137 (r. 5); IDR III/2, 21 (r. 4); IDR III/2, 227 (r. 4); IDR III/2, 244 (r. 4); IDR III/2, 254 (r. 2); IDR III/2, 439 (r. 1), IDR III/2, 441 (r. 1).

Aceste constatări permit completarea sigură a r. 5. Spațiul permite scrierea integrală a lui *testame[nti]*. Dar nu mai rămâne loc decât pentru 1—2 litere; prin urmare, completarea *[Fe]/stus* este posibilă, dar *[Chari]/sius*¹³ în nici un caz. La începutul r. 6 par a fi într-adevăr literele STVS (hasta orizontală a lui T, deși mică, este vizibilă).

În sfârșit, în r. 6 poate încăpea întregirea *[Ael. Ph]ilocalum*; numele libertului este sigur, în fața lui se mai disting capetele celor două haste verticale ale lui H. În schimb, sfârșitul acestui rând rămâne neclar. Spațiul disponibil este prea mare pentru o formulă simplă, de genul *fecit ori posuit*. Trebuie să ne imaginăm o încheiere mai complicată¹⁴, fără a putea opta pentru una anume. Mai verosimilă ne pare expresia *fac(iendum) cur(avit)* — vezi infra.

Mai rămân în discuție doar literele VEI din r. 4. Ele ar putea fi completate atât *(vet(eranus))* cât și *vel(arius)*¹⁵. Din punct de vedere grafic, este clar că pe piatră se vede doar un I; cum orice hastă orizontală lipsește, oricare variantă ar fi la fel de justificată¹⁶. Optăm totuși pentru forma *vet(eranus)*, din motive de sens și context (vezi mai jos).

Ca urmare a acestor observații, textul inscripției se prezintă după cum urmează:

Ael(ius) Faventinus v(ir) e(gregius) proc(urator) (ducenarius) Illyrici [vix(it)] / ann(is) LX. Aeli(i) Florentinus, Vilanus, [Pe]regrinus dec(uriones) col(oniae) Aurel(iae) Dacicae N[ap(ocēn)isum]], / Mammosa et Aurel(ius) Gaurus vet(eranus) here[des]. / Secundum voluntatem testame[nti Fe]/stus per [Ael(ium) Ph]ilocalum libertum [fac(iendum) cur(avit)].

Interpretarea textului

Avem în față o inscripție funerară, pusă pentru un personaj destul de important, cavalerul Aelius Faventinus, fost cândva *procurator Illyrici* și decedat în vârstă de 60 de ani. Cariera lui a fost studiată și procuratela amintită poate fi plasată în primii ani ai domniei lui Septimius Severus¹⁷.

Aspectul neobișnuit se leagă de dedicantii. Inscripția și monumentul funerar sunt ridicate de mai multe persoane, desemnate ca *heredes*, fără alte precizări asupra gradului de rudenie¹⁸. Ele merită o atenție specială.

Primii trei poartă *nomen gentile* Aelius. Cum acest gentiliciu este foarte răspândit în lumea provincială, simpla lui prezență nu poate susține o înrudire între dedicantii. Dar în cazul de față indiciile în acest sens sunt mai multe. Cei trei Aelii (Florentinus, Villanus și Peregrinus)

¹³ Cum propusese V. Beševliev (vezi supra, nota 3).

¹⁴ Vezi de ex. R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1890, p. 252—255.

¹⁵ Vezi supra, nota 3.

¹⁶ Menționăm în treacăt că este singurul caz în text când litera L sau T ar fi astfel reprezentată.

¹⁷ H.-G. Pflaum, *loc. cit.*

¹⁸ De aceea, ni se pare hazardat a-l socoti pe Aelius Faventinus tată al celor trei decurioni din Napoca (cf. L. Mrozewicz, *loc. cit.*).

sunt cu toții *decuriones* în Colonia Dacica Napocensium¹⁹. Numele Aelius este foarte răspândit în rândurile elitei municipale de la Napoca²⁰; dar cei în cauză acum apar împreună ca moștenitori, așa că sunt cu siguranță rude — cel mai probabil frați. Identitatea de *nomen* și relația de moștenire cu cel decedat dovedesc o anumită înrudire a lor cu procuratorul Faventinus. Cum alte precizări lipsesc, ne pare mai probabilă o relație mai îndepărtată; procuratorul ducenar va fi fost o rudă norocoasă a dedicantilor, decedat însă fără urmași direcți.

Dar între *heredes* mai apar două nume: Mammosa și Aurelius Gaurus. Primul este un nume feminin, cu anumite analogii în lumea traco-dacică²¹; este foarte posibil să fie vorba de o persoană de îndepărtată obârșie dacică. Numele nu este însoțit de un *gentilicium*, cum ar fi de așteptat; dar credem că aceasta e o simplă impresie falsă. De fapt, în r. 2 al inscripției apare gentiliciul Aelius la plural, urmat de *cognomina* celor trei decurioni napocensi, apoi imediat de *cognomenul* Mammosa. Explicația cea mai plauzibilă este că și acesta se inserează în aceeași serie și că gentiliciul se referă și la el. Prin urmare, femeia se numea Aelia Mammosa și trebuie să fi fost rudă cu cei trei decurioni — cel mai probabil sora lor.

Prezența unui membru de familie cu *cognomen* traco-dacic poate argumenta originea autohtonă a întregii familii²². În orice caz, la Napoca se mai cunosc notabili de obârșie probabil dacică²³, așa că faptul este foarte posibil.

În schimb, Aurelius Gaurus are alt gentiliciu, el nu pare a fi rudă directă cu ceilalți dedicanți. Prezența numelui său lângă Mammosa sugerează și o explicație verosimilă: el ar putea fi soțul Aeliei Mammosa și cumnatul celor trei decurioni. De aceea și figurează printre moștenitori. Tocmai această înstituție a lui Gaurus ne îndeamnă să citim literele VEI din nr. 4 ca *vet(eranus)* și nu *vel(drius)*. Un veteran făcea parte

¹⁹ Remarcăm forma deosebită a numelui orașului Napoca, în care apare și epitetul *Dacica*, neîntâlnit altminteri. Credem că e vorba de o precizare ce va fi părut necesară într-o localitate depărtată, din altă provincie, unde lumea nu prea știa de Napoca. O bună analogie ne oferă inscripția lui Sextus Cornelius Eucraerianus, înălțată în Africa de *Municipium Hadrianum Drobotense ex Dacia* (*AnnEp* 1905, 110; I. I. Russu, în *ActaMP*, VIII, 1984, p. 159—163).

²⁰ CIL III 867, 1141, 7664 ; I. Téglás, în *ArchÉrt*, XXVIII, 1908, p. 361; *AnnEp* 1966, 310; I. Piso, în *Potaissa*, II, 1980, p. 125—127; N. Gudea, în *ActaMP*, XIII, 1989, p. 770, nr. 45.

²¹ D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 283—284 (Mama, Mamas, Mammias, Mamoxis, Mamouges, Mamouderta, Mamouzene, Mamutzis), 311—312 (Mosses, Mostis, Mortos) 325 (Momo, Momozalis, Mosses, Moson); A. Calderini, în *Epigraphica*, VII, 1950, p. 119 (la Mediolanum).

²² În cazul unor limbi și culturi mai puțin evoluat, cu influență redusă asupra vecinilor, prezența onomastică lor în societatea romană nu se poate explica prin influență culturală, ci printr-o obârșie etnică efectivă, chiar îndepărtată (I. I. Russu, *Ilirii*, București, 1969, p. 33, 50, 114, 117; idem, *Elementele traco-getice în Imperiul Roman și în Byzantium (veacurile III—VII)*, București, 1978, p. 33—34, 46, 101—104., 157; vezi și A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia*, London—Boston, 1974, p. 248—249, 252—254, 259—263).

²³ G. C. Petolescu, în *Thracó-Dacica*, XIII, 1992, 1—2, p. 122—123; I. I. Russu, *Daco-getii în Imperiul Roman*, București, 1980, p. 38.

din elita locală, se putea înrudi cu o familie de notabili²⁴, ceea ce n-ar fi fost cazul pentru un *velarius*²⁵.

Toți acești dedicanți rezidează departe de Oescus, în Dacia, la Napoca. Textul inscripției ne arată că ei n-au venit la Oescus pentru a înălța monumentul, ci au intervenit prin intermediari. Cel care s-a ocupat de problemă a fost un anume Festus — lipsa unui *nomen gentile* ne face să-l considerăm sclav, desigur al dedicanților²⁶. Dar și Festus însuși acționează prin libertul Philocalus; acesta din urmă pare a purta gentiliciul Aelius, ceea ce nu înseamnă neapărat că ar fi libert al dedicanților. Dimpotrivă, faptul că el domiciliază la Oescus și poate opera eficient acolo ne face să-l considerăm libert al procuratorului Aellus Faventinus. Cum aceștia doi intervin *secundum voluntatem testamenti*, este logic ca ei să fi fost menționați ca atare în testament pentru a se îngriji de monumentul funerar. Festus trebuie că va fi asigurat legătura cu moștenitorii de la Napoca și tot el îi va fi adus lui Philocalus atât comanda monumentului cât și mijloacele materiale necesare, oferite de ei în conformitate cu stipulațiile testamentului. Din toate aceste motive, credem că formula cu care se încheia textul inscripției putea să fi fost *faciendum) cur(avit)* sau una similară.

Datarea

Deoarece Napoca este deja colonie, inscripția este posterioară lui Marcus Aurelius²⁷. Procuratela lui Aelius Faventinus se poate plasa îndată după anul 195 p. Ch.²⁸; înseamnă că decesul său trebuia să fi survenit și mai târziu, cândva în primele două decenii ale secolului III p.Ch.

Spre aceeași concluzie ne îndreaptă și alte câteva particularități ale inscripției: lipsa constantă de *praenomina*, forma literelor, grafia nu foarte îngrijită etc. — toate specifice secolului III.

Concluzii

Inscripția discutată acum ne face cunoscută o familie de notabili din Napoca, pe la începutul secolului III p.Ch. Prezența concomitentă a trei membri ai aceleiași familii în *ordo decurionum* constituie o dovadă pentru o avere de excepție, simțitor peste media notabilităților locale, a acestei familii napocense Aelia²⁹. Și mai important ni se pare faptul că

²⁴ R. Ardevan, în *Sargetia*, XX, 1986—1987, p. 119—121; I. Piso, în *ActaMN*, XXIV—XXV, 1986—1988, p. 166—167.

²⁵ I. Piso, în *AIIA*, XI, 978, p. 285—287; C. Opreanu, în *ActaMN*, XXII—XXIII, 1985—1986, p. 155—158. *Velarii* erau oameni de condiție umilă, et făceau parte din personalul care deservea amfiteatrul.

²⁶ Chiar dacă Festus va fi fost sclav al lui Aelius Faventinus, situația nu se schimbă. Prin moștenire, el va fi trecut în proprietatea celor cinci *heredes*.

²⁷ H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 25—26; idem, în *ANRW*, II/6, 1977, p. 925; C. C. Petolescu, în *Arhivele Olteniei*, Craiova, VIII, 1993, p. 61.

²⁸ H.-C. Pflaum, *loc. cit.*

²⁹ Fr. Jacques, *Le privilège de liberté. Politique impériale et autonomie municipale dans les cités de l'Occident romain (161—244)*, Rome, 1984, p. 655—660.

familia în cauză are cu siguranță o origine (măcar în parte) autohtonă³⁰. Fenomenul ascensiunii unor daci înstăriți în rândurile aristocrației daco-romane (*ordo decurionum*) este slab atestat și pare să fi fost neglijabil la scara Daciei; orașul Napoca reprezintă din acest punct de vedere o remarcabilă excepție.

Familia de aristocrați napocensi se încuscrește cu un veteran (Aurelius Gaurus). Faptul nu este deloc surprinzător. Veteranii erau, oricum, asimilați în elita locală, fără a fi obligați să-și asume *honores* și *munera* ale administrației municipale³¹. Este și cazul acestui veteran, care, deși intrat într-o familie de notabili, nu devine membru al lui *ordo decurionum*.

Dar acești Aelii din Dacia Porolissensis se înrudesc și cu un personaj de rang mai înalt, un procurator financiar de rang ducenar. S-ar putea, prin urmare, ca și Faventinus să fie originar tot din Napoca³². În cazul acesta, Aelius Faventinus ar fi singurul descendent al unor aristocrați daco-romani, cunoscut până acum, care a intrat în serviciul imperial și a făcut carieră procuratoriană³³. El nu menționează însă nici funcțiile anterioare, nici vreo *militia equestris* și — în epoca în care se plasează cariera lui — acest ultim lucru nici nu mai era necesar³⁴. Prezența acestui vlăstar aristocratic napocens în administrația imperială confirmă ascensiunea elitelor municipale daco-romane la sfârșitul secolului II și începutul celui următor, ca și romanizarea profundă a provinciei³⁵.

Prezența inscripției funerare în îndepărtatul Oescus se poate explica. Este posibil ca Aelius Faventinus, în timpul serviciului său de procurator în Illyricum, să fi achiziționat proprietăți funciare în acest oraș. Probabil că a domiciliat foarte puțin timp la Oescus; deși este înmormântat aici, nimic nu indică asumarea unor *honores* locale ori a unui patronat municipal. La moartea lui, proprietățile oescense vor reveni prin testament rudelor de la Napoca; dar acestea nu vin la Oescus³⁶.

³⁰ Vezi supra nota 23.

³¹ W. Langhammer *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones*, Wiesbaden, 1973, p. 37, 39—40.

³² Nu putem să-i atribuim și lui Faventinus o ascendență autohtonă. Nu cunoaștem gradul lui de înrudire cu cei trei Aelii decurioni, iar această stirpe mai puțin strălucită putea să se fi înrudit doar prin alianță cu vreo familie de daci romanizați și îmbogățiți.

³³ Până acum, singurul cavaler roman originar din Dacia intrat în serviciul administrativ imperial era P. Aelius Marcellus din Apulum; dar acesta devine *equês Romanus* prin merite militare și nu accede la vreo procuratelă (I. Piso, în *ActaMN*, XVII, 1980, p. 86—89, nr. 3).

³⁴ I. Piso, în *Chiron*, VIII, 1978, p. 517, 519—520. În marea lucrare a lui H. Devijver, *Prosopographia militarium equestrum quas fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (1976)—V/2 (1993), Aelius Faventinus nu figurează — pe bună dreptate.

³⁵ I. Piso, în W. Eck (Hrsg.), *Prosopographie und Sozialgeschichte. Studien zur Methodik und Erkenntnismöglichkeit der kaiserzeitlichen Prosopographie (Kolloquium Köln, 24—26. November 1991)*, Köln—Wien—Weimar, 1993, p. 325.

³⁶ Păreră contrară la M. Bărbulescu (în *Pulpuđeva. Semaines Philippopolitaines de l'histoire et de la culture Thrace*, Plovdiv, I, 1976, p. 219), care însă este contrazisă chiar de textul inscripției.

ci onorează prevederile testamentare prin intermediul unui actor și al unui libert care se afla acolo (poate chiar administratorul averii lui Faventinus).

În sfârșit, este evident că documentul epigrafic analizat acum ilustrează relații personale — de înrudire și patrimoniale — dintre aristocrați napocensi și un funcționar imperial de rang equestru decedat la Oescus. Nu este vorba în nici un caz de legături speciale, instituționalizate, între două municipalități romane din provincii diferite. Împreună cu alte surse epigrafice similare³⁷, ele dovedesc doar legături personale între locuitori din Napoca și din Oescus, mai intense decât ar părea la prima vedere, dar care nu implică deloc nivelul instituțional³⁸.

RADU ARDEVAN

OESCUS ET NAPOCA. REMARQUES ÉPIGRAPHIQUES

(Résumé)

L'auteur discute l'inscription *AnnEp* 1956, 230, trouvée à Oescus en Mésie Inférieure et puis disparue. Le texte de la dernière réédition est accepté, avec des modifications minimales. Mais il faut réinterpréter l'information historique.

L'inscription fait mention d'une famille Aelia de notables de la ville de Napoca (Dacie); trois frères — Florentinus, Villanus et Peregrinus, *decuriones coloniae* — et leur soeur (?) Mammosa, femme d'un vétéran. Le nom de la femme indique une possible ascendance indigène, dacique.

Cette famille doit avoir été apparentée à Aelius Faventinus, procureur ducénaire durant le règne de Septime Sévère et très probablement lui-aussi originaire de Napoca. Etant bénéficiaires du testament de celui-ci, les notables de Napoca érigent un monument à la mémoire de Faventinus, à l'aide d'un actor (?) et d'un affranchi.

Selon notre opinion, l'inscription discutée ci-dessus fait preuve de l'ascension des notables daco-romains; Faventinus semble avoir été le premier qu'on connaisse d'avoir exercé une procuratelle équestre. La relation de la famille aristocratique Aelia de Napoca avec la ville d'Oescus est purement occasionnelle, il n'y a pas de lien spécial institutionnalisé entre ces deux villes.

Illustration

Fig. 1. L'inscription *AnnEp* 1956, 230 d'Oescus d'après B. Gerov).

³⁷ Lista lor apare la M. Bărbulescu, *loc cit.*. Afară de cazul unui militar din legiunea I Italica (M. Cičikova, *op. cit.*, p. 65—72), celelalte două prezențe napocense la Oescus nu implică o rezidență efectivă a dedicantilor aici — constatare valabilă și pentru toate atestările epigrafice ale unor persoane din Dacia în Moesia Inferior (M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 218—220; se mai adaugă o inscripție inedită de la Oescus — vezi L. Mrozewicz, *op. cit.*, p. 96, nr. MI 15).

³⁸ Singurele forme cunoscute de relații oficiale și permanente între diferite orașe romane — dar numai din aceeași provincie — sunt *concilia* provinciale (J. Deininger, *Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zum Ende des dritten Jahrhunderts n. Chr.*, München—Berlin, 1965, *passim*; Fr. Jacques, J. Scheid, *Rome et l'intégration de l'Empire (44 av. J.-C. — 260 ap. J.-C.)*, I. *Les structures de l'Empire romain*, Paris, 1990, p. 193—195).

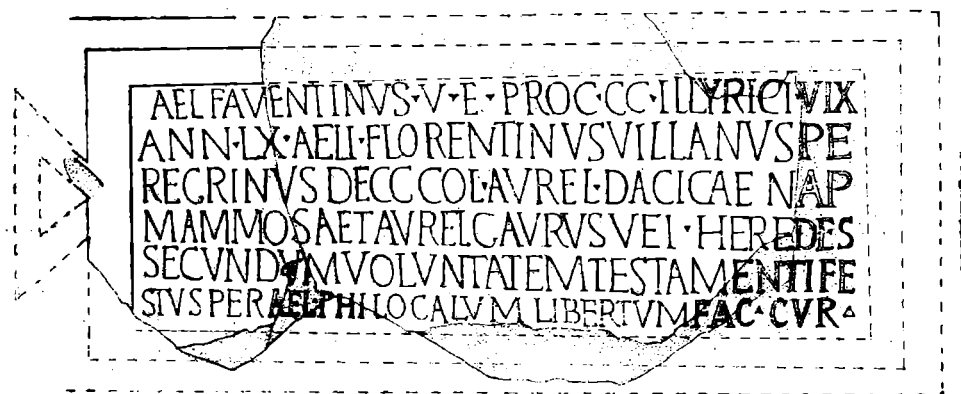

Fig. 1. Inscriptia *AnnEp* 1956, 230 de la Oescus (după B. Gerov)